

Beroepscode voor tolken gebarentaal werkend in de geestelijke gezondheidszorg (GGZ)

In samenwerking met de landelijke intervisiegroep van tolken gebarentaal in de GGZ heeft de NBTG op **4 april 2009** deze beroepscode opgesteld voor tolken gebarentaal werkend in de geestelijke gezondheidszorg. De code richt zich met name op tolken die in vaste dienst werken of regelmatig tolken bij een GGZ instelling voor doven en slechthorenden. De code is gebaseerd op de “Code of Practice for Sign Language Interpreters Working in Mental Health” die in 2006 is opgesteld door ASLI, Association of Sign Language Interpreters, in Engeland. De inhoud van de code is aangepast aan de Nederlandse situatie. Algemene informatie over de beroepscode voor tolken gebarentaal kunt u vinden op de website van de NBTG, www.nbtg.nl.

1. Definities

- 1.1. **De setting “geestelijke gezondheidszorg”** – Elke situatie waarin een GGZ behandelaar zich inzet voor het emotionele en mentale welzijn van een cliënt. Dit kan plaatsvinden in een gespecialiseerde GGZ instelling of op een andere locatie.
- 1.2. **Cliënt** – Degene die gebruikmaakt van de diensten. Deze persoon wordt ook wel klant of patiënt genoemd. De cliënt kan zowel doof als horend zijn.
- 1.3. **Hulpverlener** – De behandelaar, hulpverlener, arts, verpleegkundige, etc. De hulpverlener kan zowel doof als horend zijn.
- 1.4. **Tolk** – Een tolk Nederlandse Gebarentaal (NGT) die werkzaam is in de GGZ setting. Een tolk die ervaring heeft en specialistische training heeft gevolgd op het gebied van de GGZ.
- 1.5. **Tolk in vaste dienst** – Een tolk NGT die in vaste dienst is van de GGZ instelling.
- 1.6. **Sessies** – De tolk kan ingepland staan om te tolken voor cliënten en hulpverleners in verschillende settings, zoals bijvoorbeeld bij bijeenkomsten, vergaderingen, onderzoeken of therapieën. (zie ook bijlage 2)

2. Professioneel gedrag

- 2.1. **Communicatie-intake** – Vóór of aan het begin van een sessie dient de tolk cliënten te zien en hun communicatie en taalgebruik te determineren. Daarbij dient ook de rol van de tolk te worden uitgelegd. De communicatie-intake moet zo kort en bondig mogelijk gebeuren, omdat elke communicatie buiten de sessie invloed kan hebben op de inhoud en de dynamiek van de sessie zelf.
- 2.2. **Contact met de hulpverlener vóór het begin van de sessie** – Voordat de desbetreffende sessie begint moet de tolk proberen de hulpverlener te spreken om een toelichting te krijgen. Als dit niet mogelijk is, kan de tolk vragen het dossier in te zien. Echter, de gegevens in het dossier zijn vertrouwelijk en het inzien daarvan is

daarom wellicht gebonden aan de regels van de instelling omtrent het privacybeleid. De hulpverlener kan daarom het inzien van een dossier weigeren. Tolken in vaste dienst dienen standaard de ruimte te krijgen om vooroverleg te plegen met de hulpverlener. Dit vooroverleg dient om de volgende zaken te bespreken:

- 2.2.1. De therapeutische doelen van de hulpverlener voor deze sessie.
- 2.2.2. De rol van de tolk.
- 2.2.3. Het taalgebruik van de cliënt, zoals specifieke gebaren/woorden die de cliënt gebruikt, en andere specifieke behoeften.
- 2.2.4. De moeilijkheden die kunnen ontstaan bij het vertalen, zoals complexe concepten die wellicht uitgelegd dienen te worden middels plaatjes, rollenspellen en dergelijke of middels de inzet van een dove (relay)tolk.
- 2.2.5. Optimale fysieke voorwaarden, zoals de plaatsbepaling, lichtval, akoestiek en pauzes.
- 2.2.6. De belangrijkste onderwerpen die tijdens de sessie aan bod kunnen komen.
- 2.2.7. Achtergrond van de cliënt en eventuele risico's met betrekking tot de veiligheid.
- 2.2.8. Relevante details die genoemd zouden kunnen worden, zoals namen, diagnose, soort medicatie, doel van de medicatie en de schrijfwijze hiervan etc.
- 2.2.9. Specifieke therapeutische technieken die gebruikt kunnen worden. Zo kan een systeemtherapeut de tolk vragen te stoppen met tolken, met als doel te zien hoe het systeem hiermee omgaat.

2.3 Overleg ná de sessie met de hulpverlener en andere behandelaars – De tolk dient ook een overleg te plannen na de therapie sessie met de hulpverlener. Tolken in vaste dienst zouden ervoor moeten zorgen dat dit systematisch is gepland. Dit overleg dient om de volgende zaken te kunnen bespreken:

- 2.3.1. De tolk heeft de mogelijkheid feedback te geven over de taal of de communicatie, zoals opvallend taalgebruik, snelheid, gebruik van de gebarenruimte, gebruik van pauzes, stijl in gebarentaal of het gebruik van ongebruikelijke bewegingen of tics tijdens het gebaren.
- 2.3.2. Lastige punten in de communicatie kunnen worden verduidelijkt.
- 2.3.3. Als er schokkende onderwerpen zijn besproken, hebben de hulpverlener en de tolk de mogelijkheid zich emotioneel te ontladen.
- 2.3.4. Zaken die belangrijk zijn voor de hulpverlener om te weten zijn bijvoorbeeld of er overdracht* of tegenoverdracht** heeft plaatsgevonden tijdens de sessie. Dit dient besproken te worden, omdat het nuttig kan zijn voor de hulpverlener om dit te weten.

* Overdracht: wanneer de cliënt vanuit zijn eigen geschiedenis bepaalde beelden, gevoelens of reacties ervaart die hij interpreteert als door de behandelaar of tolk bij hem opgeroepen.

**Tegenoverdracht: wanneer de behandelaar of tolk vanuit zijn eigen geschiedenis bepaalde beelden, gevoelens of reacties ervaart die hij interpreteert als door de cliënt bij hem opgeroepen.

2.4 Veiligheid

- 2.4.1. In het overleg dat plaatsvindt voordat de therapie sessie begint, dient de hulpverlener de tolk te waarschuwen als er eventuele risico's zijn met betrekking tot de veiligheid. Als de hulpverlener dit niet uit zichzelf vertelt, dient de tolk ernaar te vragen. Wanneer er sprake is van een mogelijk

risicovolle situatie, dient hier rekening mee gehouden te worden bij de plaatsbepaling. Zo moeten de hulpverlener en de tolk bijvoorbeeld een vrije doorgang hebben naar de deur, en dient zo nodig extra personeel te worden ingeschakeld.

- 2.4.2. De tolk moet niet alleen gelaten worden met de cliënt. De tolk moet zijn eigen veiligheid in acht nemen als hij/zij dreigt alleen te worden gelaten met een cliënt. Als alle hulpverleners de ruimte verlaten, dient de tolk hetzelfde te doen.
 - 2.4.3. Het kan gebeuren dat de tolk gevraagd wordt te tolken bij het uitvoeren van vrijheidsbeperkende maatregelen. De tolk tolkt hierbij, maar assisteert niet bij het uitvoeren van vrijheidsbeperkende maatregelen.
 - 2.4.4. Tolken in vaste dienst moeten getraind zijn in agressiehantering / veiligheidstechnieken. Freelance tolken zouden dit soort trainingen ook moeten kunnen volgen.
- 2.5 **Kleding** – De tolk dient passend gekleed te gaan, zodat de deelnemers aan het gesprek bij het kijken naar de tolk niet afgeleid worden door de kleding, sieraden of andere attributen.

3. Volledige en effectieve communicatie

3.1 Het vertalen van karakteristieke taaluitingen

- 3.1.1. De tolk moet beide partijen te allen tijde informeren wanneer er ook maar de geringste twijfel is over een vertaling.
- 3.1.2. Vreemde uitingen of uitingen die vaak herhaald worden moeten zo letterlijk mogelijk worden getolkt. Vertalingen in een goed lopende Nederlandse volzin brengen het risico met zich mee dat een symptoom wordt gecamoufleerd, en dat dan niet duidelijk wordt of de cliënt een taalstoornis heeft, niet vloeiend gebaart, of dat er sprake is van een denkstoornis.
- 3.1.3. Als de tolk het idee heeft dat de cliënt niet duidelijk is of verwarde uitingen gebruikt, is het gewenst om in de derde persoon te spreken door te omschrijven wát de cliënt precies doet dat niet duidelijk is. Dit is beter dan er een kloppend geheel van proberen te maken. Zo kan de tolk bijvoorbeeld zeggen: “de tolk ziet (of: ik zie) dat de cliënt veel losse woorden gebaart: telefoon, huis, spion, telefoon, horloge”, in plaats van er een geheel van proberen te maken.

3.2. Tegemoet komen aan specifieke taalbehoeften

Soms zullen cliënten specifieke taalbehoeften hebben. Het is belangrijk in een voorgesprek duidelijk te hebben voor wie wordt getolkt en hoe er vertaald dient te worden in deze betreffende situatie. Indien gewenst kan de tolk bijvoorbeeld consecutief vertalen, of kan er door de tolk of hulpverlener gebruik worden gemaakt van hulpmiddelen zoals plaatjes of een rollenspel.

Als de tolk twijfelt of de boodschap begrepen is, kan men de cliënt vragen de boodschap te herhalen. Het kan in zulke situaties ook zinvol zijn om een dove tolk gebarentaal in te zetten.

3.3. Dove tolken gebarentaal

Sommige cliënten gebruiken wellicht afwijkende gebaren, de zogenaamde thuisgebaren of gebaren die anders zijn als gevolg van hun ziekte, sociale/taalkundige factoren of intellectuele beperking. Misschien hebben ze een taalstoornis, een visuele beperking, communicatieve problemen of gebruiken ze

een andere gebarentaal dan NGT. Voor deze cliënten kan het zinvol zijn een dove tolk gebarentaal in te zetten.

Een dove tolk gebarentaal is een ervaren tolk, en niet zomaar een teamlid dat helpt bij de communicatie. De dove tolk gebarentaal tolkt van en naar NGT en andere gebarentalen, of naar Nederlands schrift. De samenwerking met een dove tolk gebarentaal kan op vele manieren geschieden en daarom is het belangrijk voor de sessie af te spreken hoe de aanpak zal zijn.

3.4. **Gesproken taal-tolken**

Soms zal een tolk samenwerken met een gesproken taal-tolk. Het is belangrijk vooraf af te spreken hoe de samenwerking zal verlopen, bijvoorbeeld hoe de informatie zal worden aangeboden, simultaan of consecutief.

3.5. **Het informeren van de hulpverlener**

De tolk dient de hulpverlener in te lichten wanneer hij/zij denkt dat de vertaling niet goed wordt begrepen, en suggesties aan te bieden om te zorgen dat het wél begrepen wordt. Het is ook van belang de hulpverlener te informeren als de tolk merkt dat er een verandering in de communicatie optreedt, bijvoorbeeld als het tempo van gebaren omhoog gaat, of wanneer het affect verandert en de communicatie bijvoorbeeld vlak wordt. De hulpverlener dient ook te worden geïnformeerd wanneer de tolk voor het overbrengen van een concept voorbeelden moet noemen of andere strategieën moet gebruiken. Het kan handig zijn om dan twee tolken in te zetten; één die het taalniveau zodanig aanpast dat de cliënt het kan begrijpen, en een tweede tolk die de hulpverlener vertelt wát de tolk vertaalt en welke aanpassingen hij/zij maakt om het een en ander goed te kunnen overbrengen.

3.6. **Professionele bescheidenheid**

De tolk dient te accepteren dat er onder de aanwezigen ook mensen kunnen zijn die de cliënt beter kunnen volgen en begrijpen dan de tolk.

Tolken dienen zich niet bedreigd te voelen door de aanvullende informatie die door deze personen wordt gegeven, mits dit op een gepaste en professionele wijze gebeurt.

De tolk moet begrijpen dat dit onderdeel is van een effectief communicatieproces.

3.7. **Pauzes**

Om de communicatie zo effectief mogelijk te laten verlopen, is het essentieel de cliënt en de tolk om de 30 minuten zo'n 5 minuten pauze te gunnen. Indien mogelijk dient de tolk de ruimte te verlaten. Om te voorkomen dat de pauzes op een ongunstig moment binnen de sessie vallen moeten hier afspraken over worden gemaakt.

3.8 **Jargon**

De hulpverleners mogen ervan uitgaan dat ze jargon en afkortingen kunnen gebruiken en dat de tolk in staat is deze te vertalen. De tolk dient de hulpverleners erop te wijzen dat zij ervoor moeten zorgen dat ze toegankelijke taal gebruiken, omdat ingewikkeld taalgebruik en jargon ertoe kunnen leiden dat de cliënt het moeilijk of helemaal niet begrijpt.

4. **Vertrouwelijkheid**

4.1 **Contacten met cliënten**

Informatie met betrekking tot de cliënt en zijn of haar geestelijke gezondheid dient volledig vertrouwelijk te worden behandeld.

4.2. **Het delen van informatie**

- 4.2.1. Tijdens supervisie kan de tolk details van een sessie bespreken met het doel de eigen vaardigheden te verbeteren.
 - 4.2.2. De tolk mag de sessie bespreken met andere teamleden of tolken in dienst van de instelling. De tolken mogen, desgewenst, ook feedback geven naar aanleiding van bijeenkomsten die binnen de instelling worden getolkt, maar dan alleen met betrekking tot de communicatie en op het gebied van taal.
 - 4.2.3. Indien de cliënt binnen of buiten de behandeling apart contact zoekt met de tolk, hetzij in persoon, hetzij op schrift, is het gepast dat de tolk deze boodschap doorgeeft aan de betrokken hulpverlener of het behandelend team in de instelling. Dit dient ook besproken te worden met de cliënt.
 - 4.2.4. Alle verslaglegging over homesigns, naamgebaren of speciale aanbevelingen met betrekking tot de communicatie met cliënten moet vertrouwelijk worden behandeld.
- 4.3. **Therapeutisch advies**
De tolk dient zich te onthouden van therapeutisch advies. Indien een cliënt de tolk om een therapeutisch advies vraagt, dient laatstgenoemde de persoon in kwestie door te verwijzen naar de betrokken hulpverlener.
- 4.4. **Ernstige bedreiging**
Als de tolk buiten een sessie om informatie krijgt over een cliënt die een ernstige bedreiging vormt voor hem-/haarzelf of anderen, dan dient de tolk deze informatie altijd te bespreken met de supervisor of de betrokken hulpverlener alvorens te bepalen wat met de betreffende informatie moet worden gedaan en welke actie moet worden ondernomen.

5. Vaardigheden

De tolk is een gediplomeerde tolk die staat ingeschreven bij de Stichting Register Tolken Gebarentaal. Tolken gebarentaal die opgeleid worden tot GGZ-tolk dienen alleen onder supervisie van een ervaren GGZ-tolk te tolken in de GGZ.

- 5.1. **Supervisie en intervisie** – Het is van groot belang dat tolken zich regelmatig bezinnen op hun manier van werken, en op de impact die het werken in de GGZ kan hebben op het tolken zelf en op hun welzijn. Hiervoor dienen verschillende vormen van supervisie, intervisie en ondersteuning aanwezig te zijn. Zie bijlage 1.
- 5.2. **Training en opleiding/Stage** – De tolk is verantwoordelijk voor de eigen professionele ontwikkeling en deskundigheidsbevordering. Dit betreft zowel algemene tolkvaardigheden als onderwerpen die belangrijk zijn op het gebied van de geestelijke gezondheidszorg. Het wordt sterk aanbevolen dat de tolk stage loopt bij meer ervaren collega's en training krijgt op het gebied van tolken in de GGZ. Er zijn verschillende GGZ-instellingen voor doven in Nederland waar tolken stage kunnen lopen en informatie kunnen krijgen over training en opleiding.

BIJLAGE 1

Supervisie en intervisie

Het is belangrijk dat tolken zich regelmatig bezinnen op hun manier van werken en op de invloed die de inhoud van hetgeen wordt getolkt kan hebben op het tolken zelf. Daarbij kunnen verschillende manieren van supervisie en intervisie worden gebruikt.

1. **Supervisie met betrekking tot tolkvaardigheden**
 - a. De tolk zorgt ervoor dat zijn/haar tolkwerkzaamheden regelmatig worden gefilmd en bekijkt daarna het eigen werk.
 - b. De tolk zoekt een supervisor met wie hij/zij kan praten over het werk en over dilemma's.
 - c. De tolk zoekt mogelijkheden om binnen een GGZ-situatie te observeren en mee te lopen met collega's.
 - d. De tolk zorgt ervoor dat hij/zij supervisie krijgt van een ervaren GGZ-tolk.
2. **Intervisie in een vaste groep** – een vaste groep tolken kan regelmatig samenkomen om te discussiëren over manieren waarop de tolk goed voor zichzelf kan zorgen, om elkaar positieve feedback en emotionele steun te geven, en zo de mogelijkheid te creëren om verhaal te kunnen doen. Wellicht kan hierbij ook een discussieleider met klinische ervaring worden ingezet.
3. **Intervisie met tolkcollega's** – het regelmatig bij elkaar komen met een groepje of met één tolkcollega om onderwerpen te bespreken en elkaar steun te geven.
4. **Zelfreflectie** – De GGZ-tolk gebruikt een leeragenda of dagboek om gedachten over elke tolksessie vast te leggen. Deze leeragenda wordt gebruikt om gedachten over taalkeuzes en emotionele onderwerpen die tijdens de sessie naar voren zijn gekomen, vast te leggen. Na verloop van tijd kan de tolk zo proberen in te zien wat bij hem of haar emoties losmaakte en welke strategieën hij/zij daarvoor heeft gebruikt tijdens het werk.

Het doel hiervan is dat de tolk zich bewust wordt van zichzelf, en wat hij/zij in het werk meeneemt aan emotionele reacties en ervaringen. Vervolgens kan dan met tolkcollega's en hulpverleners een gezamenlijke bijeenkomst worden gehouden waarbij dit soort ervaringen worden uitgewisseld.
5. **Individuele therapie** – Wanneer GGZ-tolken voelen dat persoonlijke problemen en ervaringen een negatieve invloed hebben op hun werk, of wanneer ze voelen dat het werken in de GGZ emotionele problemen bij hen veroorzaakt, kunnen ze buiten hun werk individuele therapie voor zichzelf zoeken. Dit dient los te staan van de supervisie of intervisie die op het werk wordt geregeld.

BIJLAGE 2

Mogelijke tolksettings in de GGZ

Een paar voorbeelden van tolksettings in de GGZ:

Intakegesprekken en onderzoeken – Bij deze gesprekken kunnen vragen worden gesteld over de ontwikkeling, de psychologische of de medische achtergrond van een cliënt. Het kunnen ook vragen zijn over de emotionele en geestelijke gesteldheid van een cliënt. Wanneer het kinderen betreft, kan er ook sprake zijn van spel en observatie.

Therapie – Er zijn veel verschillende vormen van therapie. Enkele voorbeelden zijn: psychotherapie, relatietherapie, systeemtherapie, psychomotorische therapie of beeldende therapie.

Hulpverlenersoverleg – Over het algemeen zijn de cliënten zelf niet aanwezig bij deze vorm van overleg. Hulpverleners bespreken de cliënt en hun onderzoeksbevindingen tijdens deze bijeenkomsten. Hierbij kunnen zeer complexe of moeilijke situaties worden besproken.

Situaties in het kader van de Wet BOPZ – Een cliënt met een psychiatrische aandoening kan tegen zijn of haar wil opgenomen worden als de geestelijke gezondheid wordt gezien als risicovol. Daarbij wordt de Wet bijzondere opnemingen in psychiatrische ziekenhuizen (Wet BOPZ) ingezet. Er kan sprake zijn van een RM (rechterlijke machtiging), een VM (voorlopige machtiging) of een IBS (inbewaringstelling). De beoordelingen vinden plaats door een onafhankelijk psychiater en worden later door een rechter getoetst. Het is voor een GGZ-tolk van belang om op de hoogte te zijn van de verschillende maatregelen en de wijze waarop ze worden uitgevoerd.

Overleg voor zorgafstemming – Bij deze overleggen zijn over het algemeen behandelaars vanuit alle disciplines en organisaties aanwezig die bij een cliënt zijn betrokken. Ze bespreken welke zorg wordt gegeven en wat de plannen zijn voor toekomstige zorg. De cliënten kunnen aanwezig zijn bij een dergelijk overleg, maar dit hoeft niet.

Binnen deze verschillende settings wordt vaak gebruik gemaakt van een specifiek jargon. De tolk dient zoveel mogelijk van dit jargon op de hoogte te zijn.